

ימי החנוכה

חנוכה אינו מוזכר בתורה, והוא נקבע כחג רק בתקופת בית שני, לאחר נצחון החשמונאים על היוונים. לפיכך חג זה הוא "מדרבנן", כלומר מצות חכמים, ולא "מדאורייתא" - מן התורה.

היוונים שלטו בארץ ישראל בתקופת בית שני, וניסו להשליט את תרבותם ואורחות חייהם על העם היהודי, באמצעות מערכת חוקים וגזירות שמנעו מיהודים קיום מצוות. משפחת כוהנים אחת, "חשמונאי" שמה, לא נכנעה, ולא הסכימה לאיבוד מדעת של הזהות העצמית הרוחנית של העם היהודי. היא פתחה במרד שנראה חסר סיכוי לנוכח יחסי הכוחות, אך הואיל ומניעי המרד היו רוחניים, לא התחשבו החשמונאים בכך. ניצחון גרר ניצחון, עד שהסתיים בגירוש הצבא היווני מארץ ישראל.

שיאו של הנצחון היה בהשתלטות המחודשת על "בית המקדש" בתאריך כ"ה כסליו. החשמונאים שרצו לחדש את עבודת המקדש נתקלו בבעיה. היוונים חיללו את בית המקדש וטימאו את כל השמיים. כדי לייצר שמן זית חדש וטהור נדרשים לפחות שמונה ימים. לשמחתם מצאו החשמונאים פך קטן של שמן שהיה סגור בחותמו של הכהן הגדול, דבר המעיד על כך שנשאר בטהרה. כמות השמן שבכד הקטן מספיקה באופן טבעי ליום אחד, אך אירע נס והשמן דלק שמונה ימים, עד שהגיע השמן החדש והטהור. לזכר הנצחון על היוונים, ולזכר נס פך השמן קבעו החשמונאים לחגוג את חג החנוכה שמונה ימים, מכ"ה כסליו עד ב' טבת.

חג החנוכה מבטא את עמידתם האיתנה של היהודים על שמירת אורחות החיים הדתיים, ומאבקם למניעת טשטוש הזהות הרוחנית הדתית והתרבותית של העם היהודי. נצחון החשמונאים מסמל את ניצחון הרוח על החומר. בספרות המדרש ותורת הקבלה מדובר רבות על מנורת בית המקדש כמקור לשפע רוחני, על השמן שהיה מקור לשפע של חכמת התורה, ואור נרות המקדש שמסמל את אור התורה. כך מתחברת המציאות ההיסטורית של נס השמן וחדוש אור המנורה בבית המקדש, עם המשמעות הפנימית של החג.

סדר הדלקת נרות חנוכה

ברכת הנרות: בשעת הדלקת הנרות מברכים 2 ברכות. וביום הראשון גם ברכה שלישית. את הברכות יש לברך לפני ההדלקה, ומיד בסיום הברכה להדליק את הנרות.

הברכה הראשונה היא על קיום המצווה: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה".

הברכה השנייה היא ברכת הודאה על הנס: "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לְאַבֹתֵינוּ בְּיָמֵם הָהֵם בְּזַמַּן הַזֶּה".

ביום הראשון מוסיפים ברכה הודאה נוספת "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחֲחִינוּ וְקִיָּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזַמַּן הַזֶּה". כלומר הודאה לה' שזכינו להגיע לזמן זה ולהדליק את הנרות.

לאחר ההדלקה: לאחר ההדלקה נוהגים לומר את הנוסח הבא:

"הַנְּרוֹת הַלְלוּ אֱנוֹ מַדְלִיקִים עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמְּלַחְמוֹת. שְׁעֲשִׂיתָ לְאַבֹתֵינוּ בְּיָמֵם הָהֵם בְּזַמַּן הַזֶּה, עַל יְדֵי כוֹהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנֵת יָמֵי חֲנֻכָּה הַנְּרוֹת הַלְלוּ קִדְּשׁ הַסֵּם, וְאִין לָנוּ רְשׁוֹת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לְרְאוּתָם בְּלִבָּד. כִּדִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתְךָ".

אחר כך אומרים ושרים מזמורים ופיוטים שונים, כל עדה ועדה לפי מנהגיה. המפורסם והנפוץ ביותר הוא הפיוט "מעוז צור ישועתי", בו מתוארים הניסים שנעשו לעם היהודי מיציאת מצרים ועד לחנוכה.

חנוכה במשפחה: מנהג יפה הוא שכל המשפחה יושבת לאחר ההדלקה ליד הנרות, שרים רוקדים ושחים בענייני החג כשאור הנרות מאיר על כולם. מובא בהלכה שהמנהג הוא שאין עושים מלאכה משך חצי שעה שאחר ההדלקה, ועל כן מנצלים את הזמן ל"זמן איכות" של סיפורים משחקים וחידונים שונים, עם המשפחה באווירת החג.

מצוות ומנהגי חג החנוכה:

חג החנוכה חל כל שנה מליל כ"ה כסליו עד יום ב' או ג' טבת ועד בכלל. השנה שנת תשע"ה חל חנוכה מיום שלישי בלילה ליל כ"ה כסליו ה 16 בדצמבר 2014, עד יום רביעי ב' טבת ה- 24 בדצמבר 2014.

הדלקת נרות

המצווה המרכזית של חנוכה היא הדלקת הנרות.

ימי ההדלקה: בכל יום מימי החנוכה מדליקים את נרות החנוכה. ההדלקה מתבצעת בתחילת כל יום מימי החנוכה. לפי היהדות היום מתחיל כבר בערב שלפניו (ויהי ערב ויהי בוקר...).

בשנה זו, שנת תשע"ה, ההדלקה הראשונה של הנר הראשון היא בשלישי בלילה ליל כ"ה כסליו ה 16/12, וההדלקה האחרונה של שמונת הנרות היא בשלישי בלילה ליל ב' טבת 24/12.

זמן ההדלקה: הזמן הרצוי להדלקה הוא מיד עם כניסת היום החדש. בימי החול של השבוע יש המדליקים את הנרות מיד עם שקיעת החמה (בערך בשעה 16.40 בכל יום באותה שעה), ויש המדליקים בצאת הכוכבים (שעה 17:10). אכן, מי שמגיע לביתו בשעה מאוחרת יותר יכול להדליק גם בהמשך הערב, ומשך כל הלילה עד עלות השחר (04.50 בבוקר). רצוי שההדלקה תיערך בנוכחות אדם נוסף אחד לפחות. על הנרות להיות דלוקים עד חצי שעה לפחות לאחר צאת הכוכבים (17.40), ולמדליקים מאוחר יותר לא פחות מחצי שעה.

זמן ההדלקה בשבת ומוצאי שבת: הדלקת נרות החנוכה אסורה בשבת לחלוטין. על כן הדלקת נרות חנוכה ביום שישי – ערב שבת תהיה לפני הדלקת הנרות (בערך בשעה 16.00). ההדלקה במוצאי שבת תהיה רק לאחר צאת הכוכבים והבדלה (לא לפני 17.20).

מספר הנרות: מנהגים שונים יש לגבי מספר הנרות. המינימום הנדרש הוא נר אחד בכל יום של שמונת ימי החנוכה, וראש המשפחה יכול להדליק עבור כל המשפחה. אך המנהג המקובל הוא להיות "מהדרין מן המהדרין" - כל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, ומדליקים בצורה של "מוסיף והולך": ביום הראשון נר אחד, בשני שני ימים, וכן הלאה עד היום השמיני שמונה נרות.

אופן ההדלקה: מספר הנרות משתנה בכל יום ובהתאם לכך גם צורת ההדלקה. יש מנהגים שונים כיצד לסדר את ההדלקה. המנהג הרווח הוא למקם ביום הראשון את הנר הראשון מצד ימין של החנוכייה, ובכל יום להוסיף נר אחד משמאלו, ומתחילים להדליק בכל יום מהנר החדש והלאה לצד ימין. לעומת זאת יש הממקמים את הנר הראשון בצד שמאל, מוסיפים כל יום נר נוסף מימין, ומתחילים בנר החדש לכיוון שמאל, או שתמיד מתחילים מהשמאלי לכיוון ימין.

קדושת הנרות ונר ה"שמש": נרות החנוכה "קודש הם" ומיועדים לצורך פרסום הנס, ואסור להשתמש באורם לשימוש אחר כמו קריאה וכדומה. לפיכך המנהג הוא להוסיף ליד נרות החנוכה נר נוסף "השמש", שהוא אינו בחזקת קדוש, ומיקומו הוא בנפרד משאר הנרות. באופן זה גם אם יקרה וייעשה שימוש כל שהוא לאור הנרות, ייחשב הדבר שימוש לאורו של השמש, ולא לאור נרות החנוכה הקדושים. מקובל להשתמש ב"שמש" גם לצורך הדלקת נרות החנוכה עצמם, אך אין זו חובה.

סוגי הנרות: ההדלקה יכולה להיעשות בכל סוגי הנרות, אך משתדלים להדר ולהדליק בפתילות ובשמן זית (כמו שהיה במנורת בית המקדש). אין צורך ב'חנוכי' דווקא, וניתן גם להדליק בנרות בודדים ולסדרם בשורה זה ליד זה. על הנרות להיות מסודרים בשורה ישירה ושווה ובגובה אחיד (מלבד ה"שמש" האמור להיות מופרד משאר הנרות). עם זאת מקובל להשתמש בחנוכייה בה הנרות ערוכים במקומם בצורה מסודרת, וכן היות ובאופן זה הדבר דומה יותר למנורה שהייתה במקדש.

מיקום החנוכייה: מקום הדלקת הנרות היא בבית - "נר איש וביתו". אך מצד שני מצוות הדלקת הנרות נועדה ל"פרסומי ניסא", כלומר לזכור ולפרסם את הנס ברבים. לפיכך תיקנו חכמים לקיים את שתי המטרות. יש המדליקים את הנרות על פתח הבית או הבניין מבחוץ, כדי שיהיה בכך פרסום הנס ברשות הרבים. באופן זה

יש למקם את החנוכייה בצד שמאל של הכניסה סמוך ככל האפשר לכניסה כדי שתהיה המזוזה מימין ונר החנוכה משמאל. כמו כן יש להניח את החנוכייה בכלי זכוכית סגור, כדי שלא ייכבו הנרות על ידי הרוח. (בחנויות רבות ניתן לרכוש 'בית' לחנוכייה לצורך זה).

לעומת זאת רבים נוהגים להדליק את הנרות בתוך הבית על אדן החלון הפונה לרשות הרבים (לכיוון הרחוב או חזית הבניין), ובכך לפרסם את הנס גם בקרב בני המשפחה, וגם בקרב הולכי הדרכים ודיירי הבניינים הסמוכים.

לכתחילה רצוי למקם את החנוכייה בגובה שבין 30 ס"מ עד מטר.

הלל והודאה: ימי חנוכה נקבעו כימי הלל והודאה לה'. ולכן בכל יום אחרי תפילת שחרית נאמרת תפילת "הלל". כמו כן מוסיפים בתפילת העמידה ובברכת המזון קטע מיוחד "על הניסים.. בימי מתתיהו בן יוחנן" וכו' המספר בקצרה את סיפור הנס. רבים נוהגים לערוך סעודות חגיגיות בהשתתפות המשפחה והידידים, ולנצל את הסעודה והשהות המשותפת לשיחות וסיפורים בענייני החג. ימי החנוכה אינם כשבת ויום טוב, ומותרת בהם עשיית כל מלאכה כמו בכל יום חול רגיל, אך בשעת שהנרות דולקים [משך ה'חצי שעה'] אין עושים מלאכה.

מנהגי חנוכה נוספים:

מאכלי שמן - הסופגניה: הואיל והנס המרכזי היה בפך הקטן של השמן שהספיק לשמונה ימים, נוהגים לאכול בחנוכה מאכלים בהם השמן הוא מרכיב מרכזי. באופן זה אנו מזכירים את אירועי החג גם על שולחן האוכל.

שמן הזית ביהדות מסמל את החכמה והאור שהודלק במנורת בית המקדש על ידי השמן מסמל את אור התורה. בהפיכת שמן הזית ואור הנרות למוטיב מרכזי בהוויית החג, אנו מביעים את געגועינו להדלקת המנורה שבבית המקדש, ולשפע של חכמה ותורה שהשפיעה לעם ישראל, החסר לנו מאוד.

המוכרת והידועה מכולם היא ה"סופגנייה" הטבולה בשמן וקלוריות לרוב, אך רבים אוכלים גם קציצות מטוגנות בשמן, וכדומה. לכל עדה ישנם מנהגים ומאכלים שונים המטוגנים בשמן ועשירים בו.

אכילת מאכלי חלב: מנהג מוכר פחות הוא אכילת מאכלי חלב. לפי המסופר במדרש אחת הגזירות של היוונים הייתה שכל כלה לפני נישואיה צריכה להתייחד עם ה"הגמון", ראש השלטון היווני. כלה אחת בשם יהודית, בתו של יוחנן הכהן, לא הסכימה לכך. במהלך ההתייחדות הצליחה לפתות את ההגמון לאכול מאכלי חלב וגבינה עד שנרדם, כרתה את ראשו וברחה. זה היה הסימן לתחילת המרד. לזכר כך המנהג לאכול מאכלי חלב.

משחק בסביבון: הילדים נוהגים לשחק בסביבון עליו חרוטות האותיות נ- ג - ה- פ. ראשי תיבות 'נס גדול היה פה'. בחוץ לארץ היתה חרוטה האות "ש" במקום "פ" 'נס גדול היה שם'. אחד ההסברים למנהג זה הוא שעקב גזירות היוונים נאלצו הילדים היהודים ללמוד תורה בסתר, ובכל פעם שהייתה נערכת בדיקה של השלטון היווני היו הילדים מסווים את לימודיהם כאילו הם עוסקים במשחק הסביבון.

מסתבר שלסיבוב הסביבון יש גם משמעות רבה בתורת הנסתר והקבלה. לפיכך ראינו צדיקים רבים ואדמו"רים חסידיים שעסקו גם הם בצורה סמלית בסיבוב הסביבון.

חט שמח ומאיר לכולם!!!

